

STARÝ ZÁMOK A JEHO HISTÓRIA

História zámockého komplexu začína v 13. storočí, obdobím farského kostola Panny Márie s cintorinom, pokračuje pristavením pohrebnej kaplnky sv. Michala s kostnicou. Kostol bol poškodený požiarom v roku 1442 a zemetrasením v roku 1443. V rokoch 1497 – 1515 bol prestavaný na gotický halový chrám, v tejto etape zvýšili opevnenie hradieb, do ktorého popri nových polkruhových baštách vkomponovali aj dve staršie vežové stavby – Himmelreich a Vstupnú vežu (zvonovú).

Po porážke uhorskej armády tureckými vojskami, 29. augusta 1526, vzniklo reálne turecké nebezpečenstvo a s ním spojené budovanie obranných systémov.

Neskôr objekt slúžil ako skladisko, mestská radovňa, archív, knižnica, telocvičňa. Od 1. júla 1900 bolo v priestoroch Starého zámku otvorené Mestské múzeum.

1 » KARNER (Carnanrium) pohrebná kaplnka sv. Michala

Pôvodne románska dvojpodlažná rotunda s kaplnkou sv. Michala a s kostnicou (Ossarium) hlboko zapustenou do zeme, z obdobia prvej polovice **13. storočia**. V kaplnke sa nachádzajú fresky z dvoch etáp – figurálna maľba zo 14. storočia a ornamentálna z druhej polovice 15. st. V druhej polovici **16. st. delová bašta** prekryla pôvodný objekt karnera a zmenila jeho funkciu. Zachovali sa pôvodné románske a gotické okná, pôvodné dva románske vchody, medzi ktoré bol v 16. st. vsadený bohatý renesančný rám, pôvodne s Ukrižovaním. Kostnica je zaklenutá rebrami štvorcového profilu na strednom hranolovom pilieri. Ukladali sa do nej nezotleté aj zotleté kosti z farského cintorína v okolí kostola Panny Márie. Kostrové pozostatky (vyše 20 senných vozov) boli vyvezené z kostnice začiatkom 20. st. a pochované v spoločnom hrobe na cintoríne v Banskej Štiavnici.

2 » HIMMELREICH

V západnej časti hradieb sa nachádza veža z konca 14. st., ktorá bola používaná ako byt kostolníka. V 16. st. bola prestavaná na mestské väzenie a mučiareň. Poschodie obýval dozorca, správca objektu. Podzemné miestnosti slúžili ako žalár a mučiareň pre previnilcov, povstalcov v baníckom povstaní v rokoch 1525-1526, nespokojných baníkov v 17. st., ktorí nenastúpili do práce. Zatvorení boli po jednom v malých priestoroch s hrubými kamennými múrmi, malými oknami, hlinenou podlahou a pripútaní železnými okovami. V starých protokoloch štiavnického banského súdu bola bašta posmešne nazývaná HIMMELREICH /ríša nebeská/, pretože sa tradovalo že osobu, ktorá sa tam dostane čaká len smrť.

3 » ZÁMOCKÁ STUDŇA

Je vytesaná do skaly, vodná hladina je 9 – 10 metrov pod úrovňou terénu. Studňa má bohatý prameň. Ústi do nej štôľňa, ktorá pokračuje na severozápad. Cez štôľňu, v prípade najväčšieho nebezpečenstva, mohli osoby zdržujúce sa v zámku ľahko opustiť pevnosť. Po vyčerpaní vody teda slúžila štôľňa ako záchranná úniková chodba.

4 » LAPIDÁRIUM /priestor nádvoría /

Pri prestavbe kostola na protitureckú pevnosť (1546 – 1559) bola strhnutá klenba strednej lode kostola čím vzniklo vnútorné nádvorie, vymurovaním bočných lodí kostola sa dosiahlo vybudovanie jednotlivých poschodí. Prízemné miestnosti slúžili ako kuchyňa, komory,

sklady na potraviny a zbrane. V prízemí presbytéria bola vytvorená kaplnka. Sály na poschodiach slúžili ako obytné priestory pre posádku Starého zámku (50-60 mužov). Jediným vstupom do tohto priestoru bol bočný vchod kostola, ktorý bol chránený padacou mrežou (hlavný vchod zamurovali).

V 20. rokoch 20. st. začal kustód a riaditeľ múzea, prof. Vojtech Baker, zriaďovať vo vnútornom nádvorí hradu Lapidárium. Vzácné sú kamenné krstiteľnice z 13. - 15. st. a z roku 1559, zvyšky portálov z 13. st., okenných rámov, špaliet z románskeho obdobia, pamätne dosky pochádzajúce z cintorína na Frauenbergu, zo Starého zámku, Štiavnických Baní, Banskej Belej, z verejných budov, z obytných meštianskych domov, náhrobné dosky štiavnických waldbürgerov /majiteľov baní/ a pod.

Unikátom je aj liatinová náhrobná doska Polixeny Kielmannovej, manželky banskoštiavnického ťažiara /waldbürgera/ Andreja Kielmanna, ako najstarší známy liatinový výrobok domácej produkcie v strednej Európe.

5 » BAROKOVÉ KAMENNÉ SOCHY

Expozícia barokovej plastiky v priestoroch vojenskej kaplnky, (pred prestavbou v 16. st. presbytérium kostola), predstavuje originálne monumentálne barokové kamenné sochy z morového súsošia sv. Trojice na Námestí sv. Trojice. Po ukončení morovej epidémie sa mesto, Banská komora, jezuiti a Bratská pokladnica zaviazali postaviť morové súsošie zasvätené svätej Trojici. Stalo sa tak v rokoch 1712 – 1713. Po návšteve cisára Františka Lotrinského v roku 1751 sa mesto rozhodlo súsošie prestavať. Výsledkom bola monumentálna stĺpová architektúra stojaca na mohutnom kamennom podstavci. V jej dolnej časti je umiestnených sedem plastík patrónov proti moru a patrónov baníkov: svätý Jozef Kalazanský, svätý Šebastián, svätý František Xaverský, svätá Katarína, svätý Rochus, svätá Barbora a svätá Rozália. Jednotlivé sochy sú 230 cm vysoké a vážiace 2 tony. V rokoch 1978 – 1981 boli nahradené kópiami z umelého kameňa. Originály sú súčasťou expozície. V priestoroch kaplnky sú umiestnené aj tri medené barokové polychrómované kartuše s erbami.

6 »UMENIE KOVÁČOV

Medzi najrozvinutejšie remeslá v Banskej Štiavnici patrilo kováčstvo. Štatúty kováčskeho cechu boli schválené v roku 1589 a najväčšieho rozmachu dosiahol v období tzv. zlatého veku Banskej Štiavnice v 18. st. Najvýznamnejšou osobnosťou prelomu 19. a 20. st. bol Karol Fizély, ktorého dielňa vytvorila takmer všetky významné kováčske práce v meste (napr. v areáli Baníckej a lesníckej akadémie, vstupné brány do cintorínov, náhrobné kríže, mrežové brány domov). Expozícia venovaná kováčstvu sa nachádza na troch poschodiach Severnej veže a jej súčasťou sú aj inštalované náhrobné kované a liatinové kríže z 18. – 20. storočia. Pozoruhodný je napr. náhrobník pseudogotického tvaru s 5 liatinovými stĺpkami Františka Schillingera, významného banského a vojenského lekára v druhej polovici 19. storočia.

7 »SOCHA DOMOBRANCA (HONVÉDA)

Vo vnútornom areáli si pozornosť zaslúži bronzová socha Honvéda. Sochu v roku 1899 dali vyhotoviť obyvatelia Banskej Štiavnice a bola umiestnená v priestore pred dedičnou štôľňou Glanzenberg ako pamätník bojov za slobodu v rokoch 1848-1849. V 30. rokoch 20. st. bola umiestnená na Starom zámku.

8 »POVETERNÉ DELO

Delo na rozháňanie oblakov, označované aj ako poveterné delo či banský kanónik. Bolo určené na rozháňanie mrakov - malo predísť dažďu, sneženiu a iným poveternostným nepríjemnostiam. Jeho druhá funkcia bola, že pri rôznych slávnostiach nahrádzalo mažiare. Používali ho banskoštiavnickí akademici – študenti tunajšej Baníckej a lesníckej vysokej školy počas svojich pravidelných pochodov a sprievodov mestom, no aj neskôr slúžilo zábavným účelom – v salamandrových sprievodoch.

9 » NÁHROBNÉ KAMENE VSTAVANÉ DO STENY OPROTI VCHODU DO ZVONOVEJ VEŽE

1/DVOJITÝ BIELY KAMEŇ /Georgius Sorau/

Božie napomenutie (rok 1516)

2/ NA DOSKE S RELIÉFOM ĽUDSKEJ HLAVY /Juraj Cerendel/

Komorský gróf a richtár (rok 1479)

3/ NA DOSKE S DVOMA ERBAMI /Ján Hohel/

Komorský gróf a mešťan (rok 1480)

4/ NA DOSKE S ĽUDSKOU KOSTROU A KOSOU /Erasmus Rössel/

Komorský gróf, mešťan, banský ťažiar a richtár (rok 1520)

10 »ZVONOVÁ VEŽA

Jadrom súčasnej veže je **neskorogotická bránová veža** štvorcového pôdorysu. Jej prízemie tvorilo pôvodný prejazd, do ktorého sa vstupovalo na východnej strane portálom a padacím mostom. Interiér je zaklenutý neskorogotickou sieťovou klenbou, nad portálom s letopočtom 1482. V 16. st. bola veža doplnená o dnešné druhé poschodie so strieľňami. **Baroková stavebná etapa** predstavuje zavŕšenie stavebného vývoja veže. Hradný areál stratil význam súčasťou opevnenia mesta a z veže sa stala zvonica.

